

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

ГОЛОВУВАННЯ УКРАЇНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ З БЕЗПЕКИ І СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ: ПОШУК ПРИЙНЯТНИХ РІШЕНЬ (ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ)

В. ЦІВАТИЙ

*кандидат історичних наук,
доцент, перший проректор
з науково-педагогічної
та навчальної роботи,
заслужений працівник освіти України
(Дипломатична академія України
при Міністерстві закордонних справ
України)*

Л. ЧЕКАЛЕНКО

*доктор політичних наук, професор
кафедри регіональних систем
та європейської інтеграції
(Дипломатична академія України
при Міністерстві закордонних справ України)*

У статті основна увага зосереджена на аналізі сучасного інституціонального стану Організації з безпеки і співробітництва в Європі (далі — ОБСЄ) у контексті історичної ретроспективи та сучасних загроз і викликів глобалізованого світу.

© В. Ціватий, Л. Чекаленко, 2013

Сучасна політична та історична науки визначають роль і місце міжнародних організацій у системі міжнародних відносин як одного із ключових суб'єктів світової політики поряд із державами. Наявність міжнародних організацій надає міжнародним відносинам стабільності, упорядкованості та інституціональної завершеності. Оскільки нині міжнародні організації є найчисленнішими зі всіх міжнародних інститутів, а термін «міжнародний інститут» часто використовується як синонім терміна «міжнародна організація», однак це не завжди тожні поняття.

Міжнародні організації виникли з практики роботи міжнародних конференцій — форми міжнародної співпраці, що має давні традиції та історично обумовлені інституціональні основи. Організації подібного типу особливо інтенсивно формуються під впливом розвитку продуктивних сил, розширення і поглиблення економічних, політичних та культурних відносин між народами і державами, формування світового ринку, інтенсифікації торговельних та інших відносин між країнами і народами, усвідомлення спільності інтересів усіх народів у тому або іншому питанні глобального розвитку. Спочатку укладаються відповідні міждержавні договори, угоди, створюються механізми їх реалізації, а пізніше формуються економічні, культурні та інші організації. Системного характеру цей процес набуває за доби раннього Нового та Новітнього часу, коли виникають і поширюються інститути для налагодження співпраці в різних сферах діяльності суспільства.

Початковим етапом становлення та розвитку світової системи міжнародних відносин вважається т. зв. Вестфальський порядок, який установився в Європі, а потім і поза її межами після підписання Вестфальського миру від 24 жовтня 1648 р. Величезне значення угод Оснабрюка і Мюнстера, що формують Вестфальські домовленості (з урахуванням подальших змін, пов'язаних із Віденським конгресом 1815 р., Версальським мирним договором 1919 р. і Вашингтонськими документами й врешті решт створенням Організації Об'єднаних Націй у 1945 р.) визначається тією обставиною, що саме Вестфальський мир сформував деякі загальні фундаментальні принципи, інституціональні основи світових політичних порядків, що існували протягом трьох із половиною століть. За цей час в Європі та світі змінили один одного декілька таких порядків, які за багатьма своїми параметрами суттєво різнилися один від одного. Але всі вони — Версальсько-Вашингтонський і Ялтинсько-Потсдамський порядки — вписувалися в рамки «Вестфалії», яка ідентифікувала суверенну націю-державу в якості головного суб'єкта міжнародних відносин і міжнародного права.

Нині вважається, що Вестфальський порядок поступається або й поступився новим принципам формування засад міжнародної політики. Ознаки послаблення і розмивання системи полідержавного устрою світу, початку процесу еволюції націй-держав у поки що невизначений аналітиками стан і формування перехідних хитких схем міждержавних утворень вбачають у так званій релятивізації принципу національно-державної суверенності, яка здійснюється в «інтернаціональній», «транснаціональній» і «наднаціональній» формах. До того ж, за точку відліку береться 1945 р., коли з появою Статуту ООН «на нормативному рівні були ліквідовані суверенні повноваження держав стосовно війн і застосування сили».

І в історичному минулому, і нині різні в рамках міжнародних організацій держави реалізовували свої національні інтереси. Нині очевидним є збільшення чисельності міжнародних організацій та підвищення їх ролі у світовій політиці.

Міжнародна організація — це інструмент спільного вирішення міжнародних проблем, що зачіпають інтереси декількох держав або груп їх громадян. Нині основоположною міждержавною міжнародною організацією загальної компетенції є саме Організація Об'єднаних Націй. Організація Об'єднаних Націй — найуніверсальніша і відповідальна за мир і безпеку у всьому світі міжнародна організація, тому існує потреба пристосувати її діяльність до сучасних умов глобалізованого світу.

Виступаючи в Раді Безпеки ООН, Міністр закордонних справ України Л. Кожара інформував про реалізацію пріоритетів українського головування в ОБСЄ у 2013 р., а також окреслив перспективні напрями співробітництва двох організацій у вирішенні глобальних і регіональних викликів XXI ст. Члени Ради Безпеки ООН одностайно підтримали викладені Міністром пріоритети головування нашої держави в ОБСЄ. Рада Безпеки ООН схвалила перші результати діяльності України на чолі Організації та запевнила в повній підтримці майбутньої реалізації насиченого порядку денного українського головування. Сторони висловили задоволення виведенням взаємин Україна — ООН на безпрецедентно високий рівень динаміки, досягнутий завдяки встановленню конструктивних і довірчих відносин між Президентом України та Генеральним секретарем ООН.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі — найбільша у світі організація, що опікується питаннями безпеки, проводить роботу зі збереження миру, демократії та стабільності на території з населенням більш ніж мільярд осіб. Нині ОБСЄ об'єднує 57 держав-учасниць із Північної Америки, Європи та Азії. Ці держави дуже різняться не лише географічно, але й ментально. Організація буде своєю діяльністю на розумінні того, що лише виконання державами міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, правової держави і демократії гарантують безпеку на європейському континенті в довгостроковій перспективі.

Колективна політична відповідальність лежить на діючому голові ОБСЄ — міністрові закордонних справ держави, що головує в Організації. Йому допомагають попередній і наступний голови, разом вони формують Трійку ОБСЄ. Нині до складу Трійки входять Ірландія (голова Організації у 2012 р.), Україна (голова Організації у 2013 р.) та Швейцарія (почне головувати в ОБСЄ у 2014 р.). Інститут головування в ОБСЄ було створено на початку 90-х років минулого століття. Основні правові аспекти діяльності голови Організації закріплено в Паризькій хартії для нової Європи (1990 р.) та Гельсінському документі (1992 р.).

Держава, що головує в ОБСЄ, виконує досить важливу роль: вона пропонує порядок денний і очолює процес політичного діалогу між державами-учасницями, а також здійснює загальне політичне керівництво Організацією. Протягом всього календарного року пріоритети головування значною мірою стають пріоритетами всієї Організації.

Головування України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі у 2013 р. висуває перед нашою державою відповідальні завдання, серед яких кон-

целуальне наповнення стратегії та тактики ОБСЄ. Саме від результативності цієї Організації європейці очікують розв'язання нагальних проблем сучасності — розбудови і зміцнення системи європейської безпеки. Виникає питання: з чого почати?

Спираючись на успішний досвід та ініціативи попередників — головуючих в ОБСЄ держав, спадає на думку, що починати слід із відстоювання прав людини, розбудови загальноприйнятної для всіх країн — учасниць Організації схеми критеріїв надання і забезпечення цих прав.

Враховуючи те, що країни — члени ОБСЄ глибоко різняться своєю ментальністю, конфесійними уподобаннями, економічними і політичними критеріями розвитку тощо, тобто цивілізаційними характеристиками, слід відшукати об'єднуючі точки зіткнення, і такими нам вбачаються загальні людські цінності. До переліку останніх в якості системних чітко вписуються положення *Хартії основних прав Європейського Союзу* (далі — Хартія), а саме: *гідність, свобода, рівноправність, солідарність, права громадян, правосуддя*.

Хартія основних прав Європейського Союзу (*Charter of Fundamental Rights of the European Union*) уперше в історії Європейського Союзу поєднала в одному документі всі громадянські, політичні, економічні та соціальні права європейських громадян. Ці положення ґрунтуються, зокрема, на фундаментальних правах і свободах, проголошених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, конституційних традиціях держав-членів, Європейській соціальній хартії Ради Європи, Хартії основних соціальних прав робітників Європейського Союзу [1], яку ратифіковано Верховною Радою України Законом № 137-V (137-16) від 14 вересня 2006 р., та інших міжнародних конвенцій, членами яких є держави ЄС або сам ЄС, у т. ч. і наша держава.

Хартія основних прав розроблена й ухвалена в результаті спеціальної процедури, яка не має аналогів в історії Європейського Союзу. Вона складалась з кількох етапів:

- Європейська рада в Кельні (3–4 червня 1999 р.) доручила Конвенту розробити Хартію. Конвент із представників національних урядів, парламентів, європарламентарів та представника Комісії уперше зібрався в грудні 1999 р., а в жовтні 2000 р. проект Хартії подав на розгляд;
- Європейська рада в м. Біарріці, Франція (13–14 жовтня 2000 р.) одноставно ухвалила проект і передала його на розгляд Європейському парламенту і Комісії;
- Європейський парламент дав свою згоду 14 листопада, а Європейська комісія — 6 грудня 2000 р.;
- 7 грудня 2000 р. в Ніцці президенти Європейського парламенту, Ради та Комісії підписали і проголосили Хартію від імені своїх інституцій.

Пізніше аналогічну процедуру застосували до розробки європейської Конституції.

Кельнська Європейська рада, що поклала початок роботи над Хартією, порушила також питання щодо юридичного статусу цього документа, а саме: чи буде Хартія внесена до Договору про Європейський Союз і чи стане обов'язковою до виконання. Конвент розробив проект Хартії з огляду на її можливе внесення до

Договору, Європейський парламент проголосував «за». Однак Ніщцька Європейська рада відклала розгляд цього питання. Нова Конституція ЄС мала включити Хартію до основного тексту, однак через «провал» Конституції питання було розглянуте тільки в Лісабонському договорі, до якого текст документа увійшов з певними змінами, хоча змістовно і не постраждав. Із набуттям чинності Лісабонським договором Хартія також стала чинною [2].

Якщо уважно придивитися до положень Хартії, то зрозуміємо, що вони співзвучні основним правилам Декларації прав людини 1948 р., а також іншим документам світового значення в цій сфері. Приєднавшись до названих документів, країни фактично визнали положення про права людини кардинальними у своїй політиці, що вселяє надію на поступове віднайдення точок зіткнення всіх без винятку націй та етносів, що проживають на території країн — членів ОБСЄ. І це є особливо важливим моментом, оскільки території, що перебувають під опікою Організації, й надалі потерпають від непорозумінь, зіткнень, кровопролиття. Не будемо згадувати всі існуючі конфлікти на просторі ОБСЄ, які часто не вкладаються в логіку і практику сучасних схем розв'язання подібних проблем. Будемо відверті, що й схеми розв'язання конфліктів, взяті за кальку з інших регіонів, є застарілими і неефективними, і вимагають відповідного перегляду, переосмислення і правового врегулювання.

Захист прав людини і гуманітарні питання загалом є предметом постійної міжнародної уваги і важливим елементом у подоланні конфліктів. Справа ускладнюється тим, що стан дотримання прав людини в одній країні впливає на безпеку інших держав.

Зазначимо, що з початку 90-х років ХХ ст., як тільки міжнародні відносини набули нових обрисів, на порядку денному гостро постала юридична і політична проблема ставлення до національних меншин, посилювався її вплив на міждержавну взаємодію.

За умов появи нових форм міжнародних конфліктів і напруженості між новоутвореними державами гельсінська концептуальна основа щодо захисту прав людини — третій вимір, починаючи з Копенгагенського документа 1990 р., Паризької хартії для нової Європи 1990 р. і Московського документа 1991 р. змінилася і перетворилася на всезагальне зведення норм і стандартів із прав людини і запобігання конфліктам.

На початку ХХІ ст. відбулись подальші зміни в цій площині і спостерігалися деякі позитивні зрушення. Завершилися кілька етнічних конфліктів, мирні «революції» в низці нових держав, спостерігалось економічне зростання в більшості з них, що дало надію на дотримання зобов'язань ОБСЄ у сфері демократії та прав людини. Однак, у деяких випадках зміни в регіоні ОБСЄ супроводжувалися регресом у виконанні демократичних зобов'язань за принципами Організації, що викликало серйозне занепокоєння самих учасників. Проведений моніторинг низки виборів у нових державах також виявив допущені прикрі випадки ігнорування демократичних засад.

Міжнародна практика довела необхідність вдосконалення самого механізму реалізації завдань ОБСЄ у площині захисту прав людини [3], оскільки ОБСЄ не вдалося вирішити проблеми щодо прийняття рішень у сфері людського виміру,

а саме щодо правила консенсусу, а також обмеженого характеру і транспарентності засідань Постійної ради із зазначених питань. Вимагає доопрацювання також інструментарій Нарadi з розгляду виконання зобов'язань, присвячених людському виміру (НРВЛВ), з метою надання їм відповідної форми для моніторингу виконання державами-учасницями зобов'язань у сфері прав людини [4].

Стандарти ОБСЄ у сфері людського виміру є мінімальними стандартами. Однак у будь-яких випадках під час оцінки дотримання прав людини і функціонування демократії в будь-якій державі-учасниці варто враховувати історію і культуру країни. Слід визнати, що політична система країни та дотримання верховенства права у багатьох випадках є результатом її власної конкретної історії. Однак гельсінська концепція ОБСЄ з прав людини завжди передбачала, що дія конкретних демократичних принципів не обмежується національними кордонами, і вони можуть бути застосовані до будь-кого і у будь-якій ситуації, незалежно від культури, релігії, історії та політики.

Оскільки ці принципи поширюються на всіх, вони стосуються не тільки Сходу або Заходу, але й регіону ОБСЄ загалом за Московським механізмом 1991 р., який має оновлюватися і вдосконалюватися.

Недотримання прав людини породжує інші загрози і виклики, найактивнішими серед них є загрози тероризму. У рамках універсального розуміння безпеки боротьбу з тероризмом не можна вести лише з позицій її жорсткого забезпечення (*hard power*) [5; 6]. Найважливіше значення для нормально функціонуючої сучасної демократії мають повага прав людини і основних свобод, демократія і верховенство права, а також наявність ефективної і підзвітної системи демократичного управління. Тому розповсюдження базових цінностей, про що йшлося вище, має бути покладене в основу діяльності ОБСЄ¹.

Щоб залишатися на рівні своєї відповідальності і бути ефективною, ОБСЄ покликана відповідати на нові виклики безпеки. І, що є також на порядку денному, Організації слід продовжити завершення роботи Вільнюської зустрічі Ради міністрів 2011 р. в галузі транснаціональних загроз.

Таким чином, *запропонувавши єдину для всіх країн простору ОБСЄ схему критеріїв визнання і впровадження системи захисту прав людини, головуєча в Організації Україна змогла б наблизити учасників до об'єднання спільних зусиль, а кризові питання — до першої сходунок їхнього розв'язання.*

Із цією метою слід порушити зазначене питання на вищому рівні в ОБСЄ і запропонувати план дій щодо реалізації зазначеної проблеми.

Наступне актуальне питання, що стоїть на порядку денному завдань головування України в ОБСЄ, за визначенням Президента України В. Януковича, це — реалізація механізму регіональної системи безпеки.

Із чого складається цей механізм регіональної системи безпеки? Здавалося б, питання є доволі простим і зрозумілим, однак залишаються за лаштунками складові самого механізму, який, незважаючи на досвід минулих десятиліть, є доволі

---

¹ Південний Середземноморський регіон, а також Афганістан могли б отримати значну користь від поширення ОБСЄ її основних цінностей, принципів і досвіду за межі кордонів її сучасних держав-учасниць на сусідні регіони, зокрема на ті, які мають найбільший вплив на безпеку в регіоні ОБСЄ.

бюрократизованим, а отже недостатньо дієвим. Застосовані важелі, за оцінками результативності впроваджених дій, часто не спрацьовують і не приносять очікуваних результатів. Що заважає такому розвитку подій? По-перше, як свідчить попередня практика, нестача потрібних матеріальних засобів. І, по-друге, нестача досвідчених кадрів для вирішення різноманітних проблем і виконання поставлених завдань.

І перше, і друге питання можна було б вирішити через об'єднання зусиль кількох міжнародних організацій у реалізації відповідних завдань. У масштабних подіях, які становлять серйозну загрозу, слушним вбачається використання потенціалу ООН шляхом залучення контингентів світової організації, що пройшли відповідний вишкіл в Операціях із підтримання миру (ОПМ).

В інших випадках, де потрібне застосування «примусу до миру» або «м'якої сили» із замороженням конфлікту тощо, виправданим було б застосування оперативних контингентів та інших «безпекових» можливостей Європейського Союзу. А в умовах гуманітарних операцій, надання медичної та санітарної допомоги, рятувальних заходів було б слушним впроваджувати досвід Ради Європи.

Такий підхід, з одного боку, сприяв би економізації впроваджуваних кроків із забезпечення безпеки, а з іншого — підвищив би ефективність діяльності місій ОБСЄ в гарячих точках Європейського континенту. Подібні способи реалізації завдань за схемою ООН — ОБСЄ — Рада Європи, а в деякі критичні для стабільності регіону моменти і зусиллями НАТО, виробило б систему ключових заходів, що сприятимуть успіху.

Такі спільні дії не тільки підвищать рівень професійної підготовки діючого персоналу, а й сприятимуть розповсюдженню і покращенню позитивного іміджу міжнародних регіональних організацій, у тому числі й ОБСЄ, репутація якої нині зазнає негативних оцінок.

Наступний комплекс питань стосується громадського потенціалу країн континенту, оскільки саме через громадський рух, громадські організації європейці і неєвропейці — жителі підмандатних територій ОБСЄ мають впливати на події, що відбуваються в їхньому домі і відповідно до демократичних засад впливати на перебіг цих подій.

Із залученням громадянських рухів та їхніми зусиллями легше та ефективніше впроваджуватимуться в повсякденне життя людські (європейські) цінності. Це питання певною мірою ускладнюється різнобарв'ям конфесійних уподобань, цивілізаційною диференціацією, етнічною різноманітністю, однак загальні цінності добра, справедливості, гідності людини є притаманними всім народам і континентам. І саме на цих моментах слід зосередити увагу провідних європейських держав.

Одним із важливих питань головування залишається проблема підтримки з боку населення України запроваджених керівництвом держави, зокрема й Міністерством закордонних справ України зовнішніх політичних дій у рамках ОБСЄ. Із цією метою залишається необхідним розповсюдження інформації як про саму Організацію з безпеки та співробітництва в Європі, так і завдання українського головування в ній. З цієї точки зору слід пропагувати інформацію і знання із згаданих питань у виконавчих структурах (спеціальні інформаційні лекторії),

у сфері освіти (перші уроки або лекції починати з інформації про ОБСЄ), розповсюдити друковані матеріали про ОБСЄ, подати кілька інформаційних матеріалів у вітчизняних ЗМІ і за кордоном.

На виконання цих заходів видати розпорядження Кабінету Міністрів України, Адміністрації Президента України та уповноважити викладацький склад, насамперед Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, факультетів міжнародних відносин університетів проводити відповідну просвітницьку діяльність із метою розповсюдження обізнаності про завдання, складнощі і результативність діяльності нашої держави під час головування в такій відповідальній за мир і безпеку регіону організації, як ОБСЄ, а саме:

- у сфері економіки і довкілля, що включатиме обговорення проблем впливу на навколишнє середовище діяльності в енергетичній сфері;
- у сфері гуманітарного виміру ОБСЄ, що охоплюватиме проблематику свободи слова, сприяння толерантності і недискримінації, гендерної рівності, боротьби з торгівлею людьми. При цьому для досягнення цілей ОБСЄ передбачено широке, конструктивне залучення неурядових організацій [7].

Зазначимо, що Україна має для реалізації наміченого всі потенційні можливості, оскільки протягом багатьох років наша держава є активним контрибутором європейської та міжнародної безпеки.

Серед важливих напрямів взаємодії України з ОБСЄ на сучасному етапі — боротьба з тероризмом, організованою злочинністю, корупцією, відмиванням грошей, торгівлею людьми, зброєю та наркотиками. Водночас, українська держава бере участь у використанні механізмів ОБСЄ для забезпечення стабільності та безпеки, зокрема, у Чорноморському регіоні. Насамперед це стосується «заморожених» конфліктів. Із посиленням внутрішніх і зовнішніх загроз, серед яких першорядне значення мають проблеми забезпечення енергоносіями, безробіття, екологічні негаразди, загрози виникнення етнічних конфліктів тощо, Україна розширила ареал співпраці з цією європейською організацією із підтримання безпеки. Цьому сприяють і ухвалені документи ОБСЄ, що концентрують зусилля на власне проблематиці безпеки, а також зміцненні економічного виміру діяльності, що відповідає інтересам і прагненням України. До зазначеного додамо, що в основу оновленого, механізму ОБСЄ із підтримання безпеки було покладено платформу кооперативної безпеки.

Таким чином, у рамках ОБСЄ та інших структур із підтримання безпеки за участю української держави поглиблено різноманітні схеми співпраці, вибірково і продумано визначено елементи участі українських представників у тих програмах і проектах, де європейських спроможностей було недостатньо. Це і миротворчі зусилля в конфліктних регіонах, поліцейські місії, пропозиції щодо використання вітчизняних авіаційних можливостей: йдеться про вертольотні загони, дальню авіацію, вантажні літаки, групи понтонників і мінувальників, а також лікарів, волонтерів медичного персоналу тощо.

Із метою надання допомоги Україні щодо виконання відповідних зобов'язань перед ОБСЄ Координатор проектів ОБСЄ в Україні (КП ОБСЄ в Україні) у співпраці з українською стороною розробляє та виконує проекти в економічній, вій-

ськово-політичній сферах та з питань захисту навколишнього природного середовища. Обопільна діяльність зосереджена у таких напрямках:

- сталий соціально-економічний розвиток та екологічна безпека;
- екологічна освіта;
- очищення від вибухонебезпечних залишків минулих війн та реабілітація територій поблизу міст Керч, Севастополь та Біла Церква;
- утилізація компоненту ракетного палива типу «меланж»;
- транскордонне співробітництво та стале управління басейном річки Дністер;
- створення потенціалу для боротьби із незаконним транскордонним переміщенням небезпечних відходів у країнах Східної Європи;
- соціальна адаптація військовослужбовців, звільнених з лав Збройних Сил України;
- покращення безпеки кордонів.

Розкриємо суть вказаних проектів. Так, Координатор проектів ОБСЄ в Україні підтримує органи державної влади та органи місцевого самоврядування у формуванні політики прозорості та відкритості у взаємодії з громадянами з використанням технологій електронного урядування. Враховуючи міжнародні новачки та досвід ОБСЄ, Координатор проектів сприяє розвитку пілотних ініціатив у декількох регіонах України із застосування технологій електронного урядування та впровадження принципів «єдиного вікна». Основна мета полягає у підвищенні ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також мінімізації бюрократичних процедур. На прохання українського уряду розроблено низку проектів, що сприятимуть підвищенню рівня обізнаності громадян України з питань захисту навколишнього середовища. Один із проектів передбачає співпрацю з Міністерством освіти і науки України щодо впровадження екологічної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах. Координатор проектів сприяє покращенню енергетичної безпеки та більш ефективному використанню енергії, у тому числі й шляхом відновлюваних і альтернативних джерел енергії.

Координатор проектів ОБСЄ в Україні допомагає Міністерству з надзвичайних ситуацій України в очищенні від вибухонебезпечних залишків та реабілітації територій поблизу міст Керч, Севастополь і Біла Церква. У співпраці з Форумом ОБСЄ зі співробітництва у сфері безпеки ОБСЄ надає Україні допомогу у формі спеціального обладнання та проведення відповідних тренінгів для пошуку та знешкодження вибухонебезпечних предметів на територіях, забруднених залишками війни. Цей проект є продовженням схожого успішно реалізованого у 2007 р. проекту з реабілітації території навколо військової артилерійської бази ракет і боєприпасів (АБРБ) № 275 біля с. Новобогданівка в Запорізькій області. 6 травня 2004 р. на технічній території військових складів цієї бази виникла пожежа з подальшою детонацією 32 тис. тон артилерійських боєприпасів. Унаслідок таких вибухів двоє людей загинуло, більше 2-х тисяч осіб визнано потерпілими. У рамках проекту ОБСЄ було також надано допомогу для реабілітації постраждалої території.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі надає допомогу Уряду України в знищенні приблизно 16 200 тон токсичного компоненту ракетного

палива типу «меланж», що зберігається в сховищах у різних місцевостях України. Утилізація здійснюється в екологічно безпечний та ефективний з точки зору витрат спосіб. Зазначимо, що меланж загрожує здоров'ю громадян України та навколишньому природному середовищу і, на думку експертів, має бути знищений протягом кількох наступних років. Проект ОБСЄ спрямований на утилізацію першої партії обсягом 3 168 тон ракетного палива. Роботу в цьому напрямі розпочато спільно з Центром ОБСЄ з попередження конфліктів та Бюро Координатора діяльності ОБСЄ з питань економіки і навколишнього середовища [8, 6–9]. Наразі триває фінальна стадія з утилізації першої партії меланжу, що зберігався на військових базах у Вінницькій та Івано-Франківській областях.

У співпраці з Бюро Координатора діяльності ОБСЄ з питань економіки і навколишнього середовища підтримується молдовсько-український діалог щодо сталого управління басейном річки Дністер. Організація з безпеки і співробітництва в Європі сприяє вдосконаленню чинного законодавства та розробці нової двосторонньої угоди щодо басейну Дністра, співпраці органів охорони здоров'я та інтеграції з питань біорізноманіття в управлінні водними ресурсами. Експериментальна географічна інформаційна система басейну розробляється як допоміжний інструмент для спільного прийняття рішень на основі принципу комплексного управління водними ресурсами. Організація з безпеки і співробітництва в Європі також підтримує проведення різноманітних кампаній для підвищення обізнаності широких кіл громадськості про проблеми в басейні ріки Дністер та шляхи їх розв'язання. Основними партнерами проекту є міністерства навколишнього середовища, водогосподарські структури, органи охорони здоров'я та міністерства закордонних справ Республіки Молдова та України, а також наукові інститути та неурядові організації. Проект реалізується в тісній співпраці з Європейською економічною комісією ООН (ЄЕК ООН) та Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП).

Організація з безпеки і співробітництва в Європі також допомагає в розбудові спроможності України перешкоджати незаконному переміщенню небезпечних відходів у країнах Східної Європи. Це втілюється шляхом підтримки міжсекторального діалогу та проведення для представників органів влади, відповідальних за контроль за переміщенням вантажів через національні кордони, навчальних семінарів з виявлення та припинення незаконного транскордонного переміщення небезпечних відходів. Основною цільовою аудиторією цієї діяльності є міністерства навколишнього середовища, екологічні інспекції, митні та прикордонні служби України, Республіки Білорусь та Республіки Молдова.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі в Україні надає підтримку Уряду України у виробленні стабільних та ефективних програм, спрямованих на соціальну адаптацію військовослужбовців, звільнених у рамках реформи Збройних Сил України (ЗСУ). Діяльність у цій сфері включає:

- перенавчання на цивільні спеціальності військовослужбовців, звільнених з лав ЗСУ;
- допомога військовослужбовцям у профорієнтації та набутті найновіших навичок у пошуку роботи;

- підвищення обізнаності військовослужбовців щодо користування їхніми правами.

Міністерство оборони України проводить широкомасштабне реформування ЗСУ, що включає комплексні зміни штатної структури та скорочення певних категорій військовослужбовців. Координатор проектів ОБСЄ в Україні здійснює проекти у сфері соціальної адаптації військовослужбовців з 2001 р. та продовжує підтримувати звільнених військовослужбовців та військовослужбовців, які будуть звільнені з лав ЗСУ у переході від військового до цивільного життя. Наразі проектна діяльність зосереджена в містах, де кількість звільнених у запас військовослужбовців ЗСУ є найбільш численною: Одеса, Львів, Київ, Вінниця, Гайсин, Житомир, Кіровоград, Бердичів, Миколаїв, Херсон, Сімферополь, Феодосія, Севастополь та низці інших. У 2010 р. було проведено професійну перепідготовку близько 1 250 колишніх військовослужбовців, звільнених з лав ЗСУ. Уперше до перепідготовки залучалися також і члени сімей (переважно з подружжя) військовослужбовців, які становили 10–20 % від складу навчальних груп. Перенавчання проводилося за напрямками, які, з одного боку, користуються попитом на місцевому ринку праці, а з другого, — популярні серед військовослужбовців. Серед них — менеджмент безпеки підприємницької діяльності, бухгалтерський облік підприємства, маркетинг на ринку товарів та послуг, менеджмент інформаційних технологій, управління персоналом, облік і аудит, організація та управління підприємствами малого та середнього бізнесу, соціальна робота та інші. Військовослужбовці, які успішно пройшли перенавчання, отримують свідоцтва державного зразка та сертифікат. Як правило, понад 70 % випускників отримують роботу впродовж трьох місяців після закінчення навчання.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі надає допомогу Державній прикордонній службі України (ДПСУ) у підвищенні безпеки державного кордону та посиленні потенціалу ДПСУ на одній із пілотних ділянок. Державна прикордонна служба України проходить широкомасштабне реформування, одним із ключових аспектів якого є її трансформація у правоохоронну структуру. Координатор проектів ОБСЄ в Україні надає комп'ютерну техніку та обладнання для біометричного контролю, а також проводить тренінги з аналізу ризиків та криміналістичного аналізу. Очікується, що ця допомога підвищить оперативні та професійні можливості Державної прикордонної служби України щодо збору та аналізу інформації з питань нелегальної транскордонної діяльності.

Про активну співпрацю України з ОБСЄ свідчить також перелік тренінгових програм в Україні, реалізованих у 2011 р. Це і проведення семінарів для викладачів журналістики вищих навчальних закладів та працівників ЗМІ щодо викладання журналістської етики, і дотримання професійних стандартів та застосування засобів саморегулювання журналістської етики (м. Житомир і м. Донецьк), семінар для суддів адміністративних судів щодо написання судових рішень (м. Київ), круглий стіл із питань упровадження Національного механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми (м. Київ). Щодо останнього заходу додамо, що в ньому взяли участь представники державних структур з усієї

України, які безпосередньо залучені до процесу ідентифікації та надання допомоги постраждалим. Із цією метою впроваджено Національний механізм взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми у рамках Закону України «Про протидію торгівлі людьми».

У сфері співробітництва з громадськими інституціями Координатор проектів ОБСЄ в Україні провів тренінги «Особливості взаємодії органів державної влади з громадянами» (м. Львів і м. Ужгород) для фахівців територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України з метою покращення ефективності взаємодії з громадянами та надання їм якісної та своєчасної правової допомоги. Упродовж семінарів учасники були поінформовані про методи комунікації з громадянами, особливості юридичного консультування, етичні аспекти діяльності правових громадських приймалень, надання правової допомоги щодо оскарження рішень, дій і бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх службових та посадових осіб. Навіть неповний перелік реалізованих програм ОБСЄ в Україні свідчить про активну співпрацю з цією міжнародною організацією із підтримання безпеки.

Отже, через реалізацію значної кількості важливих і відповідальних проектів з ОБСЄ, а також Радою Європи і Європейським Союзом Україна бере активну участь у розбудові архітектури загальноєвропейської безпеки, підтримує пропозиції щодо розширення партнерської співпраці всіх світових і регіональних структур із безпеки.

Україна є активним учасником миротворчих місій. Конкретні зусилля щодо розвитку співробітництва України з міжнародними структурами зосереджено на таких напрямках, як забезпечення активної ролі держави в якості посередника придністровського врегулювання; розширення представництва України в складі європейських місій і структур, зокрема в Македонії, Косово, Грузії тощо.

Високий позитивний імідж нашої держави підкреслило рішення всіх 56 учасників ОБСЄ, які одногосно прийняли ухвалу про головування України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі у 2013 р. Президент України вважає, що це рішення стало підтвердженням високої оцінки міжнародним співтовариством досягнень України у побудові демократичного суспільства, адже ОБСЄ — визнана авторитетна організація у питанні демократизації, свободи виборів та дотримання прав людини. «Головування України в ОБСЄ також розширює можливості забезпечення національних інтересів України, враховуючи її позаблоковий статус та добровільну відмову від ядерної зброї», — так прокоментував Президент України рішення стосовно головування України в ОБСЄ у 2013 р.

Головування в ОБСЄ — це і питання престижу, і доведення свого лідерського потенціалу і здатності генерувати нові ідеї та вибудовувати часто дуже складний консенсус, зважаючи на існуючі розбіжності в інтересах і позиціях держав-учасниць. Це також нові зовнішньополітичні можливості, що відкриваються, залучення до формування «безпекової спільноти», активніша роль у врегулюванні конфліктів, якими опікується ОБСЄ не тільки у Придністров'ї, де Україна традиційно є одним із ключових учасників, але також у Нагірному Карабасі та в Грузії.

Оскільки простір СНД є доволі неспокійним, головуючій країні слід бути готовою до несподіваних викликів, приймати оперативні рішення у сфері безпеки, сприяти консенсусу поміж державами-учасницями, координувати діяльність різних інституцій всередині організації та забезпечувати координацію з іншими міжнародними структурами.

Нові схеми залучення європейськими структурами, зокрема ОБСЄ, Радою Європи, Європейським Союзом, Центральноевропейською ініціативою українського потенціалу до співпраці вселяють певний оптимізм на успішне виконання поставлених перед Україною завдань як під час головування в ОБСЄ, так і у майбутньому [9, 42–45; 10, 26–30].

Оскільки українське головування діятиме від імені та в інтересах усіх країн ОБСЄ, Україна закликає держави-учасниці до конструктивного діалогу з вирішення актуальних проблем європейської безпеки [11; 12].

Із урахуванням викладеного, можна внести такі пропозиції щодо головування України в ОБСЄ у 2013 р.

За основу об'єднуючих засад різноманітних країн *точками зіткнення визнати загальнолюдські цивілізаційні цінності: гідність, свободу, рівноправність, солідарність, права громадян, правосуддя.*

Наблизити учасників ОБСЄ до об'єднання спільних зусиль, а кризові питання — до першої сходинки їхнього розв'язання через *вироблену схему критеріїв визнання і впровадження системи захисту прав людини.* Із цією метою слід порушити вказане питання на вищому рівні в ОБСЄ і запропонувати план дій щодо реалізації зазначеної проблеми.

У сфері безпеки, економіки і довкілля ОБСЄ, як форуму для діалогу та платформи для дій з питань забезпечення безпеки, слід:

- посилити координацію дій з країнами-сусідами із врегулювання заморожених конфліктів на теренах СНД;
- запровадити програму «Зелений лист мирного атома»;
- запровадити ініціативу «Світ 2014 року без торговельних війн в Європі».

У сфері питань людського виміру, що включає механізми та напрями реалізації захисту прав людини, гендерну рівність, захист прав дитини, а також широкий комплекс питань толерантності, пропонуємо такі заходи.

З питань толерантності:

- «толерантність мішаних шлюбів».

ОБСЄ дітям:

- ініціювати програму «Наш спільний європейський дім» і перший шкільний урок у країнах ОБСЄ присвятити цій темі;
- для дітей Молдови і Придністров'я організувати спільний творчий конкурс малюнку, наприклад, на тему: «Наша квітуча Земля»;
- приділити увагу розширенню інформації про діяльність ОБСЄ на перших курсах вищих навчальних закладів: «ОБСЄ: перший курс — перше знайомство»;
- розглянути можливість публікації художніх літературних творів національних письменників національними мовами (можливо, під екологіч-

ними гаслами, як книги, видані на вторинній сировині, із застосуванням екологічних вимог);

- провести для ознайомлення з діяльністю ОБСЄ виступи викладачів у книжкових магазинах (наприклад, «Книгарня Є» в Україні), бібліотеках, шкільних закладах.

Одним із кардинальних документів для зміцнення довіри в Європі і в Північній Америці є Договір із відкритого неба (24 березня 1992 р.). У березні 2012 р. — у 20-у річницю Договору — налічувалося вже понад 840 здійснених спостережних польотів. Однак економічна криза диктує необхідність досягнення значних результатів за умови зменшення фінансових витрат. У цьому зв'язку можуть бути запроваджені певні заходи з використанням нових технологій (цифрової апаратури спостереження) з модернізації Договору.

Отже, головування України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі у 2013 р. висуває перед нашою державою відповідальні завдання, серед яких збереження миру і стабільності в європейському домі є найактуальнішим.

Українське головування в ОБСЄ — це шанс не лише покращити міжнародний імідж країни, а й привернути увагу до певних проблемних питань усередині держави. Організація з безпеки та співробітництва в Європі — один із тих механізмів, які повинні використовуватися Україною для просування власних ініціатив і досвіду. В Україні є шанс об'єднати зусилля різних інституцій задля підготовки консолідованого документа з конкретними рекомендаціями у сфері зовнішньої політики. Важливим напрямом співпраці України з інститутами ОБСЄ має стати сприяння здійсненню нашої державою реформ у різних сферах суспільного життя держави. Насамперед це стосується вирішення таких завдань, як приведення чинного законодавства України у відповідність до законодавства ЄС, забезпечення законодавчої підтримки проведенню інституційних та економічних реформ.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Європейська соціальна хартія* (Переглянута) (ETS N 163). Страсбург, 3 травня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 51 [Електронний ресурс] // Сайт «zakon2.rada.gov.ua». — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062
2. *Європейський Союз: основопологаючі акти в редакції Лиссабонського договору з коментаріями* / отв. ред. С. Ю. Кашкин. — М. : ИНФРА-М, 2013. — 697 с.
3. *ОБСЕ. AS (12) RP 3 R. Original: English* [Електронний ресурс] // Сайт «www.osee.org». — Режим доступу : <http://www.oscepa.org/meetings/annual-sessions/2012-monaco-annual-session>
4. *Щорічно у Варшаві Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) проводить Нарadu з розгляду виконання зобов'язань (Human Dimension Implementation Meeting), присвячену людському виміру (далі — Нарada)* [Електронний ресурс] // Сайт «www.osce.org». — Режим доступу : http://www.osce.org/node/92907?view=conference_documents&display=page_3&arg=92907
5. *Амджад Аттари. Средства массовой информации и международный терроризм* // Дипломатическая служба. — 2013. — № 3. — С. 36–43.

6. *Тероризм в современном мире* : монографія. — 2-е изд. — М., 2011. — 608 с.
7. *Міністр* закордонних справ України Костянтин Грищенко представив пріоритети головування України в ОБСЄ у 2013 році [Електронний ресурс] // Сайт «www.mfa.gov.ua». — Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/news/detail/83596.htm/>
8. *Ціватий В. Г., Чекаленко Л. Д.* Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Головування України: завдання визначено, шляхи окреслено // Зовнішні справи. — К., 2012. — № 7. — С. 6–9.
9. *Ціватий В. Г., Шаповалова О. І.* Дипломатія та Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект (Частина 1) // Зовнішні справи. — 2013. — № 3. — С. 42–45.
10. *Ціватий В. Г., Шаповалова О. І.* Дипломатія та Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект (Частина 2) // Зовнішні справи. — 2013. — № 4. — С. 26–30.
11. *Чекаленко Л. Д.* Зовнішня політика і безпека України. Людина — Суспільство — Держава — Міжнародні структури : монографія. — К., 2004.
12. *Чекаленко Л. Д.* ОБСЄ: українське головування : навч.-метод. посіб. — К. : LAT&K, 2012. — 78 с.

Ціватий В. Г., Чекаленко Л. Д. Головування України в Організації з безпеки і співробітництва в Європі: пошук прийнятних рішень (політико-правовий контекст)

Анотація. Стаття присвячена стратегії і тактиці головування України в ОБСЄ у 2013 р., основним завданням і напрямам діяльності нашої держави у цей відповідальний для миру і безпеки період.

Розкривається сучасний інституціональний стан ОБСЄ в контексті історичної ретроспективи та сучасних загроз і викликів глобалізованого світу. Підкреслюється, що саме українське головування в ОБСЄ спрямоване на врахування інтересів усіх держав регіону. Вносяться пропозиції та рекомендації до порядку денного під час реалізації почесної місії головування України в ОБСЄ у 2013 р.

Ключові слова: ОБСЄ, Україна, глобалізація, інституціоналізація, дипломатія, зовнішня політика, європейське право.

Циватый В. Г., Чекаленко Л. Д. Председательство Украины в Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе: поиск приемлемых решений (политико-правовой контекст)

Аннотация. Статья посвящена стратегии и тактике председательства Украины в ОБСЕ в 2013 г., основным задачам и направлениям деятельности нашего государства в этот ответственный для мира и безопасности период.

Раскрывается современный институционный механизм ОБСЕ в контексте исторической ретроспективы, в условиях современных угроз и вызовов глобализованного мира. Подчеркивается, что именно украинское председательство в ОБСЕ направлено на представление интересов всех государств региона. Вносятся предложения и рекомендации по повестке дня при реализации почетной миссии председательства Украины в ОБСЕ в 2013 г.

Ключевые слова: ОБСЕ, Украина, глобализация, институционализация, дипломатия, внешняя политика, европейское право.

Tsivatyi V., Chekalenko L. Ukraine's Organization for Security and Cooperation in Europe Chairmanship: the Search for Optimal Solutions (Political and Legal Aspects)

Annotation. The article is devoted to the strategy and tactics of the headship of Ukraine in the OSCE in 2013, as well as main tasks of the activity of Ukraine in this important period for the peace and security.

The article reveals the modern institutional mechanism of the OSCE in the context of historic retrospective and in the conditions of modern threats and challenges of the globalized world. The authors stress that the Ukrainian chairmanship in the OSCE is directed to the representation of the interests of all the states of the region. The authors make suggestions and recommendations for the agenda of the Ukrainian chairmanship in the OSCE in 2013.

Key words: OSCE, Ukraine, globalization, institutionalization, diplomacy, foreign policy, European law.